

FATABUREN 1988

NORDISKA MUSEET

K L Ä D E R

Kläder

NORDISKA MUSEETS
OCH SKANSENS ÅRSBOK
FATABUREN 1988

FATABUREN 1988

ISBN 91-7108-292-1

ISSN 0348-971-X

© Nordiska museet och respektive författare.

Redaktör Ingrid Bergman.

Redaktionssekreterare Berit Nordin.

Omslagsbild: Annons för fritidskläder från Camp-Ahla. NK-katalog, 1930.

Baksidesbild: Dockklänning från Chardon & Lagache, Paris, 1850-tal.

Nordiska museet. Foto Eva Aspelin o. Birgit Brånvall.

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om ej annat anges.

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey.

Grafisk form Bo Berndal, omslag Magdalena Günther, BIGG.

Risbergs Tryckeri AB, Uddevalla 1988.

Detta är den tidigaste kända bilden av en svensk brud. De viktigaste brudtillbehören är kronan, bältet och handklädet. Den tyske resenären Augustin von Mörssberg berättar i ord och bild om detta bröllop från nordvästra Skåne 1592: "bröllopet var märkligt att skåda, särskilt då bruden var iklädd kjortel och tröja i blått, översållad med små delvis förgyllda silverbleck i form av allehanda blommor, rosor, stjärnor och symboler". "Hon bar vidare ett brett bälte i rött, likaledes försedd med allehanda ting som bjällror, även klockor påsydda runtom. Huvudet var sällsamt utstyrt, ja det riktigt glänste." Foto ur Rig 1973.

Och bruden bar...

Ann Resare, fil.kand.
och föreståndare för
Skansens klädkam-
mare.

Om brudklädsel genom tiderna

Brudskruden har alltid varit något mer än vanliga festkläder, eftersom bröllopet är ett högtidligt, nästan officiellt, framträdande.

Bröllopet var den största händelsen i en kvinnas liv. Det var viktigt att bli gift. En ogift kvinna hade låg status. Bruden utmärkte sig genom en annorlunda, ofta överdrivet pyntad klädsel. Men det som framförallt karaktäriserar den svenska bruden är hennes huvudprydnader: kronan, kransen och slöjan.

Brudkronor har varit i bruk i Sverige i minst 400 år. En så lång tradition finns inte i något annat land. Kronan är en symbol för jungfrudom. Olaus Magnus beskriver redan 1555 ett bröllop "där bruden bär krona som ett tecken på obefläckad dygd i likhet med den Heliga Jungfrun".

Kronan ägdes av kyrkan och de som skulle gifta sig fick betala en avgift för att låna den. Om det visade sig att kronan använts av en icke behörig brud, fick brudparet böta, för att få kronan "putsad". Många tog medvetet

denna utgift, eftersom gravida brudar annars utmärktes på olika sätt i sin brudklädsel och kom att framstå i dålig dager.

Bruden har sedan medeltiden också burit en *bröllopskrans* på huvudet, ofta i kombination med kronan. Kransen var liksom kronan ett kyskhetstecken. Den gjordes av levande eller konstgjorda blommor. Brudkransar av ädelmetall fanns även att låna i kyrkorna. Dagens blomdiadem kan på sätt och vis ses som en efterföljare till dessa uråldriga kransar. Under 1800-talet gjordes kransar och diadem av orangeblommor av vax eller levande myrten. Orangeblomman symboliserade fruktbarhet och myrten kyskhet.

Slöjan, som är ett utmärkande drag hos dagens brudar, kommer först in i modebilden på 1800-talets början i och med empirens hårmode.

1500-talsbröllop

Att ett bröllop redan på 1500-talet betraktades som en viktig händelse ser man t.ex av räkenskaper från 1564 då Gustav Va-

sas dotter Cecilia gifte sig. Hennes brudklänning var helt över-sållad med pärlor.

Vida kjortlar hade hon av gyllenduk, gyllenatlas, damast, tenetebrunt (askfärgat) siden och sidenkamlott pälsfodrad och rikt besatta med emaljerade guldstift. Tre överkjortlar voro av karmosinfärgat sammet, och en överkjortel av violbrunt sammet, alla fodrade med dyrbara pälsverk. Dessutom hade hon underkjortlar av röd sidenatlas, försedda med sammetsbräm, skört, falska kjortlar av siden m.m.

Dessutom ingår i beskrivningen en lång lista på smycken i hennes hemgift. Det är bl.a. hängsmycken med diamanter, rubiner och pärlor samt ett guldbälte med 21 emaljerade knappar, som också var prydda med diamanter och rubiner.

Förnäma renässansbrudar var prydda med mängder av smycken som halskedjor, kors och brudbälten. Man trodde att guld och ädla stenar skulle skydda dem mot onda makter. Bröllopsdagen var den farligaste dagen i en kvinnas liv och hon måste vara försiktig. Men smycken var naturligtvis också ett mått på brudens ekonomiska status. Denna lust att visa upp sig i all sin prakt går sen i arv till senare seklers brudar.

En bild från Skåne år 1592 visar en brud i blå klänning, som är översållad med metallbokstäver. Den hålls samman med ett brett rött skärp med silverbeslag. Brudens hår är utslaget och en stor metallkrona vilar på huvudet. Hon visar hur mycket grann-

låt en brud kunde låta sig kläs i.

I handen håller hon en näsduk eller ett handkläde. Det var ett viktigt brudtillbehör som hade ceremoniel betydelse vid vigseln.

Hennes utslagna hår, som når till midjan, är iögonfallande. På bröllopsdagen var det sista gången en flicka fick visa sig med utslaget hår. Håret ansågs ha en erotisk lockelse och skulle därför inte visas för andra män efter bröllopet. Dagen efter bröllopet skulle bruden sätta på sig frumösan och ha håret dolt.

1600-talsbröllop

Medeltidens och renässansens stora brudkronor krympte under 1600-talet och fick formen av "prinsesskronor". Även de överdådiga smyckeuppsättningarna försvann. Men man hade fortfarande stora bröllopfestligheter, i många dagar, med mycket folk, precis som under tidigare århundraden.

I de allra förnämsta kretsarna förekom vita bröllopskläder. I den engelske diplomaten Whitelocks dagbok noteras att det adliga brudparet Horn-Sparre båda var klädda i vit taft, då de gifte sig 1654. Brudgummens kläder var dessutom rikt broderade med guld och silver. Den vita färgen betecknar här snarare att det är ett förnämt brudpar, än att det skulle vara speciella vita kläder till bröllop.

När italienaren Lorenzo Magalotti beskriver ett svenskt bröllop 20 år senare, (1674), säger han:

Bruden på väg till kyrkan. Ur Lorenzo Magalottis rese-skildring, Sverige under år 1674. Bruden är klädd i en klänning med hårt åtsittande liv och draperingar på höfterna. På huvudet bär hon en liten "prinsesskrona".

Bröllop firas med stor ståt, även hos borgerskapet. Det går till så att man tillsammans tågar till kyrkan. Alla släktingar gå två och två; först kommer brudgummen, och på hans högra sida går prästen. Bruden bär krona på huvudet. Brudparet faller under vigseln på knä; kvinnorna stå på brudgummens sida, männen på brudens. Över de båda hålles en päll, under det prästen läser brudvigseln och överlämnar ringen.

Magalotti ser med en utlännings ögon på denna ceremoni och det han lägger särskilt märke till är att bruden bär en krona. Detta är något han inte känner till från kontinenten. På hans teckning ser man att bruden är klädd i en elegant klänning med hårt snörliv som går ned i spets fram och att kjolen har stora draperingar på höfterna. I handen bär hon en solfjäder. Solfjädern är vid denna tid en vanlig dräkt-detalj i förnäma porträtt och har ingenting direkt med bröllopsdräkten att göra.

1700-talsbröllop

När man kommer till 1700-talet finns mycket material, som berättar om brudskrudar. Från denna tid kan man få en bra uppfattning genom beskrivningar i ord och bild och genom bevarade dräkter.

På 1700-talet gifte man sig enklare än under barocken. De extremt stora bröllopens tid var förbi.

Under mottot "Och the to, skal wara Ett" (Och de tu skall vara ett), står ett brudpar och håller i en ring. Denna bild finns

på en brudbänk från Kyrkefalla i Västergötland. Av brudparets modedräkter att döma bör målningen vara från omkring 1750. Bruden bär en bred styvkjol med draperingar över höfterna. Snörlivets hårda pansar och spetsiga form följer modet från årtiondena kring 1700-talets mitt. Den generösa uringningen och perukens form bestyrker denna datering. Bruden bär en liten nätt krona av "prinsessmodell". Brud och brudgum bär dessutom handkläden.

På Nordiska museet finns två brudpars dräkter från 1764 bevarade vilket ger ett intressant jämförelsematerial (Se s. 85.). En är den brudgumsdräkt som greve Nils Bonde av Björnö bar. Den består av rock, väst och byxa sydda av mönstrad sammet med avpassad mönsterbård i rockens framkant. Den är helt gjord enligt tidens franska smak. Hans brud Anna Christina Flemming bar en dräkt av brokad, sydd i robe och kjol med utbyggnad över höfterna. Den har spetsar vid ärmarna – s.k. engagenter och falbola – en veckad bred remsa, som kantar den öppna rokokoroben och kjolen. Även denna är gjord enligt tidens rådande mode. Möjligen är brudens dräkt något mindre påkostad än brudgummens. Båda representerar ändå något av det elegantaste som kunde åstadkommas vid denna tid och bröllopsståten visar det adliga parets ställning i samhället. De dräkter som det borgerliga

brudparet August Alströmer och Anna Margareta Sahlstöm gifte sig i samma år har förvisso en enklare karaktär. Framförallt gäller det brudens klänning som är sydd med kofta och kjol, vilket måste uppfattas som en enklare modell än den förra. Materialet i brudklänningen är vitt atlassiden. Brudgummen har ett mönstrat sidentyg i hela sin dräkt.

En kontrast till dessa mode-
dräkter är den svenska nationella dräkten, som infördes av Gustav III år 1778. Ett exemplar av den s.k. allmänna dräkten finns på Nordiska museet. Den användes som bruddräkt 1780 och är sydd av svart vattrat siden. Den bars av Sofia Lovisa Brück, då hon gifte sig med sockerbruksidkaren Christian Dybeck i Stockholm. De var ett borgerligt par. I detta fall är det inte tal om ett fritt val av brudklänning utan bruden bar den av konungen påbjudna dräkten, som bestod av "råck och kjortel".

Det finns alltså olika typer av brudklänningar bevarade från 1700-talet. De är blommiga, enfärgade vita eller svarta och överensstämmer med den vanliga modedräkten. Bruden skaffade sig en klänning till bröllopet som hon sedan fortsatte att använda vid andra festliga tillfällen. Brudparen demonstrerade sitt välstånd genom sin elegans och visade upp dräkter som stämde överens med deras sociala status.

På en fransk modebild från 1778 (Galerie des Modes) bär bruden en bukett av orangeblom-

mor i håret och en annan vid axeln. Det är hennes kännetecken på att hon är brud. Denna modebild visar hur traditionen med konstgjorda blommor börjar. Det är framförallt orangeblommor – små vita apelsinblommor och knoppar – som förknippas med bruden. Dessa kommer sedan att bli viktiga element i hela 1800-talets brudklädsel.

På andra franska bröllopsbilder från denna tid ser man att det är brudgummen som bär blommor i handen.

1800-talsbröllop

När man kommer in på 1800-talsmode finns det rikligt med uppgifter om bruddräkten. I och med empiren blir modet ljus och lätt. Slöjor och fjädrar pryder håret. Det är ur detta mode som vår idealbild av bruden kan skönjas.

Det tredje elementet som är så typiskt för "bruden" – slöjan – kommer in i modebilden. Först bara som små spetsarrangemang som underlag för konstgjorda blommor men på 1830-talet växer slöjorna ut till stora tylldraperingar. Slöjorna är ofta gjorda av silkestyll med trädgårdsmönster eller också sammansatta av spetsar.

Den vita färgen – oskuldens färg – fanns inte bara i brudklänningar utan även i dop och konfirmationsdräkter. I borgerliga kretsar anpassades konfirmationsklänningen till det rådande ljusa empirimodet. När mörkare färger blev högtidsfärger vid

I och med empiren kom den vita färgen in i modet och den blev också brudarnas färg. 1823 publicerades denna bild av en brud med vit klänning, spetslöja och vita orangeblommor i håret i månadsskriften *Magasin för Konst, Nyheter och Moder*.

Augusta Linge, född Visbur, stod brud 1897, klädd i vit tidstypisk klänning med hårt snörd midja, fårboagsärmar och långt släp. Hon bar vit tyllslöja med diadem av orangeblommor och en lång slinga av orangeblommor även på klänningen.

1800-talets mitt blev konfirmationsklänningen svart. Impulser, möjligen från utlandet, påverkade konfirmationsmodet omkring 1900 och då blev klänningarna vita igen.

Eftersom man eftersträvade att bruden skulle bli så otroligt grann, så lånade man utsmyckningen från andra. Ofta var det prästfrun som stod till tjänst med hela bröllopsståten men även herrgårdsfruar bidrog till att göra brudarna så fina som möjligt genom att låna ut sina egna smycken.

Märta Helena Reenstierna, Årstafrun, ger i sina dagböcker tidstypiska skildringar av bröllop på och intill Årsta gård, söder om Stockholm. Hon ordnar själv flera bröllop för sina underlydande. Det var en oskriven lag att husmodern skulle göra det. Bröl-

lopet var den stora kontrasten mot den grå vardagen. Brudens klädsel skulle vara överdådig. Man har ofta sagt att bruden fick vara drottning för en dag. Årstafrun lånade ut kläder och smycken, ordnade kronor av myrten och tog en mycket aktiv del i själva påklädandet. Hon begav sig också själv iväg för att beskåda andra bröllop. 1793 beskriver hon hur "22 par bondfolk sammanvigdes" på en gång på Drottningholm. Hon noterar att av dessa var 21 svartklädda. Den enda avvikande var en 64-årig brud i en brokig taftklänning.

En annan gång är hon själv bjuden på bröllop mellan revisor Nils Johan Vesterstråle och Mlle Maria Ulrika Zimmerman.

Brudparet voro båda granna och mycket muntra. Bruden hade en superb Linong klänning med sydd bård och en girland ovanför bården utav utklippta vita blad av Sidensars. Under var vitt sidensars. En bröstbuckett av artificiella törnrosor, breda guldkedjor till skärp, collier och en ruta på ryggen, briljant halsband, örhängen och ett par aigretter på huvudet samt stor grön krona och krans.

Året är 1802 och detta bröllop äger rum i en borgerlig miljö, där empirens hela modiförändring slagit igenom: ljus klänning, fjädrar i håret, krona och krans av myrten.

År 1804 berättar Årstafrun att hennes guddotter och en kökspiga bar svarta klänningar vid bröllop på Årsta gård. År 1809 hade en annan kökspiga svart taftklänning medan det 1813 uppenbarar sig en tredje kökspiga i vit brud-

I Stockholm kunde man vända sig till Borgerskapets änkehus för att få hjälp med brudkläd-
sel. Detta är en de-
talj ur en av Josa-
beth Sjöbergs mål-
ningar från omkring
1800-talets mitt.
Man ser brudklä-
derskan som provar
myrtenkronan på
slöjan. Kransen
som egentligen
skall sättas på först
ligger kvar på toi-
lettbordet. Foto
Stockholms Stads-
museum.

Brudklänningar följ-
de det gängse mo-
det och växlingarna
noterades i interna-
tionella och svenska
modetidskrifter.
Bruden bär vit kri-
nolinklänning, slöja
med diadem av
orangeblommor
och vit brudnäsduk.
Ur Journal du Mon-
de Élégant från
1855.

Bilden finns på en kyrkbänk från Kyrkefälla sn i Västergötland. Brudens klänning är typisk för 1750-talets elegantare mode. Se även s. 80. Foto Skaraborgs Länsmuseum.

Det romantiska bröllopet, där bruden bär vit klänning, krona och slöja kommer tillbaka på 1980-talet. Man kan hyra eller köpa brudklänning i specialaffärer. Foto Birgit Brånwall.

klänning. Vid ett bröllop 1827 hade en kökspiga åter en svart klänning på sig. Eftersom detta är en övergångstid mellan äldre tradition där man bär svart och det nya modet som föreskriver vitt, så är Årstafruns iakttagelser intressanta.

En liknande berättelse från samma tid, 1825, sedd med Fredrika Bremers systems ögon, visar hur en Stockholmsflicka uppfattar ett bröllop i Österhaninge.

Under sommaren anmälde sig inte mindre än 5 bonddöttrar på godset som ville bli klädda till brudar och vigas på Årsta.

Därefter påtogs brudklänningen. Det var en av min mors avlagda svarta sidenklänningar, som förlorat sin forna fraicheur och nu var uppputsad samt garnerad nedtill med en bred guldgalon. Kring ärmarna, som i två puffar räckte ned på halva armen, voro prydliga svarta spetsar rynkade, alldeles som man ser på gamla porträtt. En *berthe* eller rynkad krage av svarta spetsar sattes på klänningen omkring halsen och en stor bukett av levande blommor från orangeriet fästades på brudens bröst. Två à tre pärlband hängdes omkring halsen och en guldgalon omgav livet såsom skärp. Men det kosteligaste var att vid detta skärp fästades alla fästmannens presenter: alltid en svart silkes-halsduk, en eller två bomullshalsdukar, ett med kulört garn broderat vitt huvudkläde och ett eller två par handskar. Detta allt hängde rakt ned på brudens klänning, så att kroppen såg ut som ett vandrande klädstånd, men huvudet som om det tillhörde en drottning i forna dagar. Psalmboken, vilken även hörde till fästmannens presenter, höll bruden i vänstra handen tillika med en vit näsduk, som var så stor att den hängde ned som en handduk.

Dessa vigslar ägde rum på herrgårdar med prästen som vigselförrättare. Man gick under denna tid inte till kyrkan för att bli vigd. Inte heller kyrkkronor användes utan man övergick till myrtenkronor. Dessa kompletterades med myrtenkrans eller konstgjorda blommor som fästes ovanpå slöjan.

Eftersom empiren innebär en så påtaglig modeomvälvning är det intressant att ur de samtida berättelserna se hur modet tas upp i olika samhällsklasser. Modeförändringarna går vanligtvis långsammare i lägre samhällsklasser men just när det gäller brudstassen, som man av hävd lånat från någon annan, kan alltså förändringar upptas snabbare.

Den vita bruden med krona, slöja och hårprydnader, som vi fortfarande ser som idealbruden, kommer alltså från modet vid 1800-talets början. Man kan följa idealbilden fram till våra dagar. Det är egentligen bara själva klänningen som blivit utsatt för modets förändringar. De välsituerade excellerade i eleganta vita kreationer. Men samhället var skiktat och de lägre klasserna behöll den svarta färgen i sina högtidsplagg hela 1800-talet igenom. Bland hantverkare och i lägre borgerliga kretsar skaffade sig bruden den svarta klänning, som skulle bli hennes finklänning resten av livet. Av naturliga skäl finns få av dessa klänningar bevarade. De är helt enkelt utslitna eller omsydda. Från 1800-talets senare del finns desto fler bröl-

Klänning på specialgjord docka, utställd på Stockholmsutställningen 1897 som reklam för Augusta Lundins modeateljé. Foto Eva Aspelin och Birgit Brånvall.

När konstnären Julius Kronberg gifte sig med Ellen Scholander 1887 bar hon en reformklänning, som han hade ritat. Den var uppseendeväckande enkel och saknade åtsittande liv och utstående turnyr.

lopsbilder bevarade. Brudarna bär vit slöja och myrtenkrona till sina svarta klänningar. Svarta klänningar förekom in på 1920-talet.

Av de vita klänningarna finns

många bevarade i sin helhet. De har endast använts vid bröllopet och sedan lagts i en ask med slöja, skor och bukett. Klänningarna är gjorda av utsökta material. På 1800-talets början var de av bomull, silkesflor eller silverskir. Vid 1800-talets mitt har tygerna fått en tyngre karaktär och består av sidenrips, moiré, tarlatan och taft. På 1880- och 90-talen använder man yllemusslin, alpaca och sidenatlas. Gemensamt för dem alla är att de är gulvita snarare än vita.

Från 1800-talets mitt spreddes modet snabbt i och med att modetidningar utkom regelbundet även på svenska. Mönsterarken som medföljde var viktiga för att sömmerskorna skulle kunna följa modets svängningar och för att kunna skapa de komplicerade klänningar som krävde draperade tyger. På 1870-talet kom turnyren och det prinsesskurna modet. Då fick brudklänningen inte vara urringad längre utan den sedsamt höghalsade och långärmade brudklänningen blev stilbildande.

Vid denna tid började bruden bära en bukett i handen istället för psalmbok och brudnäsduk.

Reformdräkt

Under perioden 1830 till 1890 var den modemedvetna kvinnan alltid insnörd i hårt snörliv. Många läkare försökte göra kvinnorna uppmärksamma på hur skadligt detta var. Kvinnorna led ofta av "snörlever", dvs. direkta skador av snörliven på levern. Med Ellen Key i spetsen skapade

”Det ansågs som en onödig flärd att vara vitklädd”. Lantbrukare Karl Olsson gifte sig omkring 1902 med Maria, som var dotter till en smed i Höganäs. Foto Lundh, Höganäs.

en grupp intellektuella kvinnor Dräkthereformföreningen 1886. De ville göra en genomgripande reform av kvinnodräkten både till vardags och fest. När Ellen Scholander skulle gifta sig med den kände konstnären Julius Kron-

berg 1887 bar hon en dräkt som brudgummen hade ritat åt henne. Både bruddräkten och skisserna finns bevarade på Nordiska museet. Dräkten är sydd av vitt kläde och har en lös tunika över en klänning. Den skiljer sig från det

gängse modet genom att den varken har turnyr eller snörliv. Det var modiga kvinnor som bröt med det rådande modet och trotsade det allmänt accepterade. Det var endast ett fåtal som vågade uppträda i de praktiska reformdräkterna. Ännu mer utmanande måste det ha varit att t.o.m. låta sig vigas i en så avvikande utstyrsel som Ellen Scholanders.

1890-tals brudar berättar

Från 1800-talets senare del finns det många berättelser om hur man valde sina brudklänningar. Här får Johanna Otilia Boye f. 1870 berätta om sitt bröllop 1894. Hon var hembiträde hos överstelöjtnant Fredrik Filip Hazelius.

Men jag lät en sömmerska sy min bruddräkt. Det var så det, att herrn hade avlidit i januari och då hade jag fått en slant till en ny klänning av honom. De pengarna tog jag till min bruddräkt. Den blev av svart ylletyg och riktigt fin tyckte jag att den var. Man valde mycket svarta tyger till bröllopskläder förr, för att kunna få desto mer nytta av dem. Och min bruddräkt använde jag länge sedan till finklänning. Den var riktigt stark, enkel men bra.

Och brudbukett hade jag också måtro. Den var enkom beställd hos trädgårdsmästaren och bestod av ett flertal enkla blommor. Invirad i ett vitt papper med pappersspets var den och fin värre, tyckte jag. Jag sparade den länge tillsammans med krona och krans, men till slut gick den sönder och blev till stoft.

Krona och krans av myrten hade jag. Det var min svärmor som hade en myrten och den skickade hon till att binda av. Även kronan och kran-

sen sparade jag länge, men de förstördes ju av tidens tand, men själva ställningen till den användes av min dotter då hon gifte sig.

Vi gifte oss en söndag efter aftonsången. Den dagen var det tre brudpar i Hedvig Eleonora kyrka, och alla brudparen hade svarta kläder ungefär som vi. Min man hade bonjour och hög hatt och en blomma i knapphållet.

En annan stockholmskvinna, Siri Lindståhl berättar om sin systers bröllop som hon var med om på hotell Pelikan 1887. Man höll ofta bröllop i någon större lokal när det var trångt i hemmen.

Och bruden hade svart sidenripsklänning. Det var en gåva av fästmannen – kostade sina modiga 150:– kronor! Och själva Augusta Liljedahl, Mosebacke torg 14–16, storsömmerskan på Söder, sydde den. Och tre alnars släp, som kunde knäppas dän, var det, långa ärmar, och hela våder som hängde. Och så fjädrar både härsan och tvärsan! Ja, hon var fin! Och så hade hon "balajös" – en skoning av spetsar på kjolfällen. Bruden hade vidare långa vita skinnhandskar, krona av myrten med orange i, broderad tyllslöja, svarta låga skor och en broderad och fin brudnäsduk. Den där näsduken var det vanligen någon tärna, som förärade bruden.

– Hur såg brudbuketten ut?

– Jo, först var det papper om "handtaget", sen var det sirat med tyll och spetsar, klätt över då... och sen långa band av moiré, på vilka det stod brudparets förnamn och datum för bröllopet. Buketten förvarades alltid – min syster fick den med sig i kistan, när hon begravdes. Det var allmän sed att förvara brudbuketten, vanligen lade man den i en ask, omvirad med silkespapper och försedd med påskrift.

I Storkyrkan i Stockholm gifte sig dessa fem brudpar omkring sekelskiftet. Fyra av brudarna bär svarta klänningar medan den femte bär vit. Alla har myrtenkronor och långa vita slöjor. Färgen på brudklänningen berodde på var och ens ekonomiska möjligheter. Foto ur Gerhard Magnusson album 1901–1921. Stockholms Stadsmuseum.

Brudskådning

Det var ett stort folknöje, både i städerna och på landet, att ropa ut brudparet på bröllopskvällen för att få se på bröllopsståten. Folkhopar samlades för att titta på brudens kläder och fälla kommentarer om de nygifta. Detta gällde i alla samhällsklasser och det var ett sätt för utomstående att få se klädprakten på nära håll. Det fanns också en mer officiell uppvisning av brudparet i

kyrkan, som kallades för att "ståta brud". Då visade den nygifta frun upp sig i sin "ungmorsdräkt med fruhätta". Detta skedde vanligen söndagen efter vigseln och var särskilt viktigt om vigseln hade skett i hemmet. Seden att "ståta brud" var ett sätt för de nygifta att markera sin nya status. Så sent som på 1930-talet lär seden fortfarande varit i bruk på Gotland. När tidningarna började publicera bilder på brudpar

Brudklänningen anpassade sig till det rådande klänningsmodet på 1920-talet. Kjolen blev kort. Släpet var långt. Slöjan fästes långt ner i pannan med krans av orangeblommor. Prinsessan Astrids bröllop 1926 var förebild. Foto från kapten i kustartilleriet Emil Cederlöf och fröken Gerd Wiboms bröllop 1927.

behövde man inte längre visa sig på samma sätt i kyrkan.

Fotoateljéernas bildarkiv är guldgruvor om man vill studera brudklänningarnas växlande mode. Att låta sig förevisas i sin brudstass har varit självklart för hög och låg alltsedan 1800-talets slut.

Kungliga bröllop

Många kungliga bröllop hölls vid 1800-talets slut och kungligheternas dräkter blev i hög grad stilbildande även för andra. Den kungliga ståten var naturligtvis i en klass för sig men klänningsmodet var något som alla försökte efterlikna.

Den tyska storhertigdottern Viktoria förmäldes, som det heter i kungliga kretsar, med kronprins Gustav, senare Gustav V, år 1881. Hennes turnyrklänning hade den då moderna prinsesslinjen och var översållad med orangeblommor.

24 år senare förmäldes deras son Gustav Adolf, senare Gustav VI Adolf, med den engelska prinsessan Margareta. Hennes brudklänning var sydd av vit spets och fodrad med vitt siden. Både slöjan och klänningslivet var prydda med vita orangeblommor. När den svenska prinsessan Astrid gifte sig med kronprins Leopold av Belgien 1926, utbröt en veritabel Astridfeber, som gällde både klänningsmodet och arrangemangen kring bröllopet.

På 1920-talet kom det korta modet i brudklänningar, precis som i det övriga modet. Klän-

ningarna blev knäkorta, säckliknande och utan ärmar. Bältet sattes ner på höften. Släpet, som ofta var långt, fick fästas på skuldrorna. Slöjan drogs ner i pannan och hölls fast med en krans eller ett diadem av konstgjorda blommor.

De stora modehusen i Paris och London sydde naturligtvis även brudklänningar. Deras mannekänguppvisningar avsluta-

des då som nu alltid med en brud, som kom som den festliga slutklämmen.

Nya material användes på 1900-talet. På 1910-talet kom chiffongen. Under 1920-talet använde man mycket silkestyll och silkessammet. På 1930-talet lanserades slankiga sidenmaterial som satin-fleur, 1940-talet bidrog med konstsidan och efter 1950 kom en hel rad syntetmaterial.

1930- till 1950-tal

Den konventionella klädseln för brud och brudgum var hel-lång klänning och frack. De var borgerliga högtidsplagg med starkt socialt symbolvärde. Till den långa klänningen bar bruden krona och slöja. Det kunde vara en guldkrona, som antingen lånats från kyrkan eller från guldsmedsaffären. Myrtenkronor gjordes av blomsterhandlaren. Brudbuketterna har haft en dominerande roll under hela 1900-talet. Under 1930- och 40-talen var de stora och pampiga, bundna av spretiga blommor, som gjorde dem långsmala. Först mot slutet av 1950-talet blev buketterna enklare och rundare till formen.

Under 1940-talets kristidsår kunde det vara svårt att få tag i tyg och därför förenklades brudklänningarna. Ofta vigde man sig i dräkt och hatt. De stora bröllopen ersattes med förmid-dagsbröllop.

På 50-talet började man använda aktuella modeklänningar vid kyrkbröllop. De var vita men in-

te nödvändigtvis långa. Om bruden var gravid var det fortfarande på 50-talet opassande att bära krona. Den ersattes då av diadem av blommor.

1960- till 1980-tal

En etikettsbok från 1964 visar hur man borde bete sig. Man skiljer på olika typer av vigslar.

Vid borgerlig eller kyrklig vigsel i all enkelhet bör bruden bära dräkt eller mellanklänning med hatt (vilken behålles på) samt handskar. Gärna en blomma på dräkten eller en mindre brudbukett.

Vid stort kyrkbröllop är klädseln högtidsdräkt. Bruden bär bruddräkt med handskar och brudbukett.

Några allmänna regler för klädsel vid bröllop: Brudklänningen, som oftast är vit bör inte vara djupt dekolleterad, en sedesam uringning och (gärna långa) ärmar är på sin plats. I regel är brudklänningen hellång, men det förekommer även korta. Till bruddräkten hör vita handskar, och vänster ringfinger sprättas lämpligen upp i förväg. Till "riktig" brudklädsel bärs vanligen slöja under krona eller diadem, något blomarrangemang eller dylikt.

– Under 1960- och 70-talen var bröllopsståten på väg att försvinna för gott. Samboförhållanden etablerades och det var omodernt att gifta sig. I den mån man gifte sig gjorde man ingen stor affär av det. Det var borgerliga vigslar och diskreta kyrkvigslar. Det var en angelägenhet för brudparet och deras närmaste. På 1960-talet försvann alla "måsten" och konventionella etikettsböcker, som den ovan citerade,

började föraktas. Brudar klädde sig utan konvensans alla regler. Både kort-korta klänningar och shorts förekom i kyrkan.

Gröna vågen bidrog till att bruden ofta valde att gifta sig i folkdräkt. Brudgummen kunde samtidigt vara klädd i kostym.

Men trenden vänder under 1980-talet, kanske påverkad av kungahusets bröllop under 1970-talet, då prinsess- och kungabröllop sändes i TV och verkligen nådde ut till folket. Alla modedetaljer diskuterades intensivt i veckopressen och det var svårt att inte ryckas med av den bröllopsyra som skapades kring de kungliga bröllopen.

Under 1980-talet började ungdomen att satsa på stora pampiga bröllop. Det var inte så många släktingar som inbjöds utan tonvikten låg mer på brudparets vänner. Det intressanta är att bruden åter bär vit klänning med slöja. Den fästs med diadem av konstgjorda blommor i vitt ungefär som vid 1800-talets början. Olika arrangemang av pärlhattar och kvistar i blanka syntetmaterial har varit högsta mode på 1980-talet. Vanligt är också att bära kyrkkrona och slöja.

Invandrarbröllop är ofta mycket påkostade. De bär med sig en tradition, där det fortfarande är viktigt med släktarnas förening och de ser bröllopet som en familjeangelägenhet snarare än som brudparets ensak.

För dagens brud finns det tre alternativ, när hon skall välja brudklänning. Hon kan köpa fär-

dig, hyra eller sy. Det finns ett litet antal specialaffärer för brudklänningar och de stora modevaruhusen har specialavdelningar för brudkläder. Urvalet kommer huvudsakligen från England, Spanien och Danmark. Nya kollektioner kommer varje säsong och på de stora modemässorna finns ett stort utbud av brudkläder. Dagens klänningar varierar i pris från 1.000 kronor för en enkel syntetklänning till 10.000 kronor för en elegant sidenklänning. Man säljer också slöjor och konstgjorda blomdiadem. Det går fortfarande att få myrtenkronor bundna.

Man kan också hyra brudklänningar i olika prisklasser och material. I och med det stora intresset för bröllop under 1980-talet har även uthyrningen ökat. För den som vill sy eller låta sy har tygaffärerna ett stort sortiment av vita tyger och speciella brudmönster finns att välja på.

Man kan se bröllopsfestligheterna som en teater, där bruden spelar en av huvudrollerna. Hon har därför alltid försökt att klä upp sig till det yttersta av sin ekonomiska förmåga. Hon har samtidigt varit noga med att konventionellt följa tidens mode. Så har det varit under 400 år utom under den period på 1960- och 70-talen, då man trodde att brudstassen hade försvunnit för gott. Det är därför intressant att se dagens brudmode, där den romantiska bruden åter är insvept i mängder av vitt tyg och bär slöja och krona på huvudet.

På 1960-talet gifte man sig i kort klänning och hatt vid för- eller eftermiddagsbröllop. Foto Bergne 1960.